

TÖRÖK Gabriella

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék, Szerbia
torokgabriella2000@gmail.com
ORCID: 0009-0000-3402-7365

A VERSES REGÉNY ÉS AZ EMBERISÉGKÖLTEMÉNY DISKURZUSA

*Závada Pál Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin (2022) című regénye
a Tragédia (1862) tükrében*

Diskurs romana u stihovima prema pesničkom delu sa temom čovečanstva

*Roman u stihovima Pala Zavade Apfelbaum. Veliki Varadin,
Berlin (2022) u svetlu Tragedije (1862)*

The Discourse of the Verse Novel and the Poem of Humanity

*Pál Závada's Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin (2022) in the Light of Tragedia
[The Tragedy] (1862)*

Madách Imre *Az ember tragédiája* (1862) és Závada Pál *Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin (2022)* című verses regénye több aspektusból vizsgálódva is párhuzamba állítható. A két szerző regényében ellentétek és analógiák sokasága kereszteződik. A dolgozat összehasonlítási alapon, komparatistikai módszerrel próbál rávilágítani a közöttük lévő azonosságokra, különbségekre, illetve a művek kapcsolódási pontjaira. A kutatás fő célja a művekben megjelenő szereplők vizsgálata, kiváltképp az istenkép megjelenítése, valamint a dolgozat az irodalomban jól ismert toposzt, a női alakok mibenlétét is taglalja.

Kulcsszavak: összehasonlítás, Az ember tragédiája, Isten, női alakok

Nincsenek új történetek, csak a régít ismételjük. Erről beszélt Tarr Béla *Kozmikus a szar* című, Gulyás Mártonnak adott életinterjújában.

Minden történet egyforma az Ószövetség óta. Akkor most mi a francot ragozzuk? Mindenki tudja, miről van szó. Ami az érdekes, hogy hol, hogyan és miként játsszuk újra azt a régi, öreg történetet. Nincs új. Csak ismétli. Ismétljük, ismétljük, ismétljük... (Partizán 2023).

Ez a szemlélet kétszeresen is igaz lehet azokra a történetekre, amelyek nem titkoltan kapcsolódnak korábbi alkotásokhoz. Nemcsak a parafrázisok és a modernizált művek hatnak ismétlődő sémákkal, de talán utóbbiaknál ez erőteljesebben bontakozik ki. Egy mű parafrázisként való megítélése viszont nem mindig egyértelmű. Jól mutatja ezt Arany János korabeli bírálata Madách Imre *Az ember tragédiája* című művéről, aki az 1861-ben olvasott kéziratról azt gondolta, hogy egy silány *Faust*-utánezet. Ez a véleménye nem tartott sokáig, hiszen a szerzőhöz intézett szeptemberi levelében már méltatja művét:

Az Ember tragédiája úgy koncepcióban, mint kompozícióban igen jeles mű. Csak itt-ott a verselésben – meg a nyelvben találok némi nehézséget, különösen a lírai részek nem eléggé zengők. De így is, amint van, egy kevés külsimítással irodalmunk legjelesb termékei közt foglalhat az helyet... (Horváth–Kerényi 1989, 375).

Arany szavait az idő igazolta. Madách emberiségkölteménye valóban egy klasszikussá vált mestermű, ami olyannyira időtálló, hogy a 21. századi ember is tud kapcsolódni hozzá, és a mai napig kortárs művészeknek ad ihletet.

A székesfehérvári Vörösmarty Színház Závada Pált, Márton Lászlót, Darvasi Lászlót és Tasnádi Istvánt kérte fel, hogy *Az ember tragédiája 2.0* című előadásukhoz írjanak egy-egy részt (Béres 2022). A Kossuth Kiadó 2020-ban ezen címen meg is jelentette a szerzőcsoport művét, amelyben a nagyváradi és a berlini szín Závada Pál alkotása. Ez a szöveg a kortárs szerző 2022-ben megjelent *Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin* című művének alapja, amit már önállóan írt, ugyanakkor elismeri, hogy pályatársa és egyben barátja, Parti Nagy Lajos is a segítségére volt: „Vallomással tartozom: Parti Nagy Lajos barátom csuklóig – ha nem könyékig – belenyúlt a szövegbe. Sokat segített, hozzászólt...” (Dzsubák 2022) – akárcsak Madách Imre esetében tette azt Arany János.

Az *Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin* című verses regény nem a *Tragédia* újramesélése, hanem – ahogy a szerző is fogalmazott – *Az ember tragédiájának* hatása alatt megírt történet, ahol a szereplőket szintén Ádámnak, Évának és Lucifernek hívják (Darvasi et al. 2020). A két mű ezért is vitathatatlanul kapcsolatban áll. A *Tragédia* és a verses regény megjelenése között százhatvan év telt el. A két mű különböző történelmi korokban íródott, de közös témát követve hasonló kérdéseket vet fel. Ellentétek és analógiák sokasága figyelhető meg közöttük. A művek azonos szereplőgárdája, a tematikus kapcsolódásuk, Zavadánál a *Tragédiából*

származó jelöletlen idézetek és elejtett utalások, allúziók kiváló alapot szolgáltatnak az összehasonlításra. Dolgozatom célja, hogy mindezen rétegeket feltárjam.

Az elbújt Isten

Závada Pál verses regénye Ádám és Éva (azaz Lilit) sorsát a 20. századba ágyazza. A kataklizmáktól terhes múlt századba helyeződik a történetük, hogy időn és történelmi tereken átíveljen. Az olyan kérdésekre, hogy mitől volt velőtrázóan tragikus, ördögien gonosz, mondhatni sátáni e század, és hogyan történhettek meg az olyan események, mint a kristályéjszaka, a holokauszt, nem kapunk egyenes választ, ugyanakkor a fikció felveti, hogy Isten elbújt, s a 20. század tragédiái talán így nyerhettek teret maguknak. Az egyik szereplő, Orsi angyal azt is megjegyzi, hogy: „új korszaka nyílt a bűnök tág univerzumának” (Závada 2022, 135). A műben fellépő passzív Isten ugyanakkor nem okolható mindezekért, egyedül maga az ember lehet a felelős. Lucifer is azt próbálja megértetni az Úrral, hogy a háborút nem ő robbantja ki, hanem az is az ember műve lesz (Závada 2022, 97), az emberé, aki szövetséget köt vele. Utóbbi tett, mint egy jól ismert irodalmi és kulturális toposz (gondolhatnánk Doktor Faust vagy Dorian Gray alakjára, Niccoló Paganinire, Taylor Hackford *Az ördög ügyvédje* [1997], illetve Harold Ramis *A bájkeverő* [2000] című filmjére...) aktiválódik a műben, analógiát alkotva Madách *Tragédiájával*. Závada Ádámja „öncélú büntetteken át” (Závada 2022, 210) mindenesetre keresi a Mindenhatót: „az eltávolodott Istent kerestem” (Závada 2022, 210) – mondja a főszereplő, és önnön nagyravágyó céljai beteljesítéseként saját boldogulását.

Mindkét mű filozófiája a deizmus felé hajlik. Isten van, létezik, megteremtette a világot, de nem avatkozik bele. „Be van fejezve a nagy mű, igen. A gép forog, az alkotó pihen” (Madách 2014, 17) – olvashatjuk a *Tragédia* első színében. Madáchnál egy sokkalta erőteljesebb istenkép jelenik meg, mint Zavadánál. Többször bocsátkozik párbeszédbe, a műben a jelenléte jobban tetten érhető, míg Zavadánál egy halovány, passzív Teremtő mutatkozik meg. Rokonítható akár a Terék Anna *Gyárkérmény* című versében megjelenővel is, aki nem szereti látni az embereket:

*Esténként kilapítja a várost
a Jóisten, aztán mindent apróra szaggat.
Nem nagyon szeret bennünket látni,
azért vagyunk mind ennyire halványak.*

Azonban aközött, hogy nem szereti látni az embereket, illetve hogy hányingere van tőlük, van némi különbség, hiszen Apfelbaum Ádám a következő kérdést is felteszi az Úrnak: „Teremtményeidnek mért nem mered szemébe vágni, hogy

neked is hányingered van, ha meglátsz akárcsak egyetlenegy embert is?” (Závada 2022, 213). Ez az Isten nem halott, csupán távolról szemlélődik. A történelem menetén nem változtat, nem avatkozik bele a szereplők sorsába. Olyan hatást kelt, mintha nem is érdekelné őt az emberek sorsa. Ami nagyban megkülönbözteti Závada Istenét Madáchétól, az az, hogy emberi tulajdonságokkal van felruházva, hasonlóan, akárcsak az angyalok – Lenke angyal például dajkálja a megerőszkolt kerekesszékes Juliskát (Závada 2022, 158). Az *Apfelbaum* Istene tud és szeret is nevetni (Závada 2022, 212), a szóhasználata (már amikor megszólal) sokkal szabadabb és maibb: „– Ha dicséretemre szót nem találsz, ne cukkolj, és ne bírálj, kuss legyen már!” (Závada 2022, 9), vágya pedig, hogy kezébe vegye a híres szaxofonista, Charli Parker hangszerét és szaxofonozzon. A zenélni vágyó Isten keretbe foglalja Závada művét, megidézve ezáltal Esterházy Péter *Hrabal könyve* című regényét.

Luci Ferkó és az angyali kar

Az *Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin* hemzseg a jelöletlen idézetektől, leggyakrabban a már említett Esterházytól kölcsönöz. „Ha én főnök lennék – bizonyos szint fölött nem süllyednék bizonyos szint alá” (Esterházy 2006, 55) – olvashatjuk Esterházy *Termelési-regényében*. Zavadánál: „Az Úr bizonyos szint fölött nem süllyed bizonyos szint alá” (Závada 2022, 37). A mű intertextualitása nem áll meg Esterházynál, reflektál Petri Györgyre, vagy éppen Shakespeare-re, és Babits Mihály, Ady Endre sorai is fellelhetők benne. Wim Wenders *Berlin felett az ég* (1987) című filmjére pedig elkerülhetetlenül rájátszik, hiszen a főhős Nagyváradról épp Berlinbe utazik. Ott lesz majd a fallal kettészelt városban, ahol az ottlakók számára ekkor csak az ég közös; szabadságnélküliségbe megy, ahol megosztottság és elnyomás van. Ádám ugyanakkor naivitással csöppen bele ebbe a környezetbe. Markáns különbség a *Tragédia* és az *Apfelbaum* között, hogy utóbbiban Ádám végig ébren van, aktív résztvevője az eseményeknek, nem csak szemlélődik és álmodja mindezt.

A *Berlin felett az ég* című filmben megjelenő angyalok (konkrétan a szöveg meg is idézi, hogy ötven év múlva „két férfi angyalt jósolnak ide” [Závada 2022, 99]) erősebben rokoníthatók Závada angyalaival (ugyanúgy megfigyelők, feljegyzéseket készítenek...), mint Madách égi lényeivel, akiknek még a nevük sem említődik, bár a főangyalok kiléte egyértelmű. Závada a Lenke, Orsi és Charlie nevet választotta gyakran szörnyülködő, gúnyos s olykor ironikusan megszólaló angyalainak. Néhol távirányítóval kezelik az egyes jeleneteket, ha valamit nem akarnak látni, megnyomják az irányítót és elsötétül a kép (Závada 2022, 57) – az ilyenfajta viselkedés egy modernebb hangot ad az angyali karnak. Az Úrnak jelentenek, de nem dicsőítik szüntelen, olykor kritikus a hangvételük. Az ördög

is megjegyzi: „Az angyali üdvözetek, ha szólhat erről az ördög, szerintem nem mind fennkölték, napi jelentések inkább” (Závada 2022, 93), és „csak olyankor tartoznak beavatkozni munkakörileg, s rögtön jelentést tenni, hogyha istentagadás vagy -gyalázás forog fenn” (Závada 2022, 156).

Lucifer, aki mindenhol ott van, változatlan. Az örök tagadás megtestesítője. Célja mindkét műben azonos: Ádám eltörlése a föld színéről, hogy ezáltal bebizonyíthassa az Úrnak, mire képes. Lucifer bemutatja Ádámnak az élet árnyoldalát, eszméken keresztül kalauzolja a férfit. Karinthy Frigyes írja *Az emberke tragédiájában*, hogy „Luci Ferkó azomba' Irígy volt és goromba” – amivel a bukott angyal énjét mutatja be, ugyanakkor a 20. századi Lucifer már sokkal színesebb. Még mindig ő a legkegyetlenebb szereplő, ugyanakkor vannak reális meglátásai. Ő az, aki megjegyzi a szovjet katonákkal kapcsolatban, hogy hazudnak, mikor a testvériség elhozóinak láttatják magukat. Az Úr azt szeretné, ha nem bánná meg a világ létrejöttének teremtését (Závada 2022, 211), vagy legalábbis nem gyakran és nem az Ádámok miatt. Ez pedig talán úgy érhető el, ha az ember minél jobban elhatárolódik az ördögtől.

A két nem

„A magányos Isten – mondja Esterházy – veszélyes” (Esterházy 2014, 19). Gondolhatnánk, hogy nem kevésbé veszélyes a magányos ember sem. Nem véletlen, hogy Ádám nem egyedül járja Nagyvárad és Berlin utcáit, valamint a *Tragédiában* sincs egyedül. Mindvégig ott van mellette Éva. Weöres Sándor azt írja *A két nem* című versében, hogy a férfi is „csak akkor él – vagy tán csak élni látszik –, ha nők szeméből rá élet sugárzik”. A vers kezdő sorai is párhuzamba hozhatók a Madách alkotta nemi szerepképekkel. „A nő: tetőtől talpig élet. A férfi: nagyképű kisértet.” Madách is kezdetben úgy ábrázolja az édenkerti Évát, hogy számára élvezet az élet: „Ah, élni, élni: milly édes, mi szép!” (Madách 2014, 23) – mondja a nő, aki kezdetben az élvezet megtestesítője, míg Ádám a hatalomé, ő az, aki uralkodni vágyik. A madáchi színekben Éva a legkülönbözőbb alakokban jelenik meg (kéjnyő, arisztokrata hölgy, polgárlány...), hol pozitív, hol negatív. A negyedik, egyiptomi színben például rabszolganő, akinek egyetlen érdeme Ádám szerint az, hogy szép: „Akármit mondasz, mindegy; óh, ki kérdi. Mit énekel a kis madár, azért Édes sejtéssel halljuk hangjait. Te csak virág légy, drága csecsebecs, Haszontalan, de szép, s ez érdeme” (Madách 2014, 50).

Závada művében viszont minden tekintetben új nőkép mutatkozik meg. Már a színpadra írt *Az ember tragédiája 2.0*-ban is egy modern nőképet testesít meg Éva. Darvasi László Lucifer szájába adja azt a véleményt, hogy a nő önálló, összetett entitás:

*Mármost a nő sehogy sem szó.
Nem ima. Nem parancs. Nem álmodás.
Nem vágyelem, nem holmi ráadás.
A nő nem viszony, nem reláció,
Mert majd mint látható,
inkább önálló, kifejelett komplikáció.
(Darvasi et al. 2020, 28)*

– nem csak fekete-fehér, mint Madáchnál.

A 20. századi Ádám mellett megjelenik még egy nő, Lilit alakja is, aki a szexuális vágy megtestesítője, mondhatni csábító erejű. „Életveszélyesen vonzó, buja démon. Tűzvörös és kígyóhajlékony, férfi nem gyűrheti maga alá” (Závada 2022, 25). Ő az, akit a férfi inkább szeretőnek választ, míg Éva a jó feleség típus keretrendszerbe illene, ugyanakkor a két nő nem ellensége egymásnak. A zsidó forrásokból ismert nulladik nő Madáchnál nincs jelen. Závada ezáltal komplexebb, összetettebb nőképet alkotott, hiszen egy jelenetben Éva átváltozik Lilitté, ezzel is érzékeltetve a nők összetettségét, s hangsúlyozva, hogy senki sem csak „ilyen” vagy csak „olyan”.

Závada Ádámja hasonlatos Anders Thomas Jensen *Ádám almái* (2005) című filmjének főszereplőjéhez, aki náci eszméket vall, s akit egy dán kisváros középkori templomába száműznek. A száműzetés alapmotívumként jelenik meg az Ádámok körében. Míg Madáchnál Ádám Isten parancsára hagyja el a Paradicsomot, addig Apfelbaum önmaga akaratából megy Nagyváradról Berlinbe. Ugyan nem náci (mint a filmbeli Ádám), de szimpatizál az eszmével, miközben eredetileg zsidó származású. Hagyományait és vallását semmibe veszi, még a „családját is memóriájának hátulsó fertályába” (Závada 2022, 142) tolja. Becsvágyó, gyáva, megalkuvó figuraként van ábrázolva, aki sosem öregszik (Madáchnál Évának volt ilyen kiváltsága). A Madách alkotta Ádám nem követ el olyan bűnököt, mint a nemi erőszak, de szintúgy bűnös, mégis legjellemzőbb tulajdonsága a tudásvágy. A „Legyünk tudók, mint Isten” (Madách 2014, 31) – mondatával, és a *Bibliából* is jól ismert tétivel megpecsételi önmaga és az emberiség sorsát.

Eszmék

A már említett deizmus mellett más filozófiai irányvonalak és filozófiai gondolatok is előtérbe kerülnek mindkét műben. Madách művének egyik fő kérdése, hogy mi a célja az embernek, mi végre vagyunk a világon. A létezés kérdését Závada Ádámja is feszegeti, Heideggert megidézve mondja: „Bár nem tudjuk, hogy mit jelent a »lét«, de kérdezzünk rá, s máris ott találjuk magunkat a

»van« megértésében” (Závada 2022, 46). A *Tragédiában* Ádám pedig úgy fogalmaz, hogy a lét csak önmagunk fáradtságának gyümölcse (Madách 2014, 33).

Utóbbi mű egyik legerősebb alapkoncepcióját a hegeli dialektika képezi. Eszerint a történelem folyamán a nagy birodalmak eszméi váltakoznak, majd az ellentétben állók kioltják egymást (tézis-antitézis), s a kioltott eszmék egyesítve egy harmadikat hoznak létre, a spirál pedig így folytatódik (Weissmahr 2017). Madách Erdélyi Jánosnak írt 1862. szeptember 13-ai válaszlevelében ezen eszmerendszer fontosságát hangsúlyozza, miszerint műve alapeszméje „az akar lenni, hogy amint az ember Istentől elszakad s önerejére támaszkodva cselekedni kezd, az emberiség legnagyobb és legszentebb eszméin végig cselekszi azt” (Horváth 1989, 536). Az eszméken való átívelés képezi mindkét mű gerincét. Mind Zavadánál, mind Madáchnál azonos tendenciával indulnak neki az új eszméknek az Ádámok, lelkesülve vágnak az új kor új elképzelési körébe, hogy a végén kiábrándulva csalódjanak.

Madách *Tragédiája* drámai költemény, emberiségdráma. Závada nem maradt e műfaji keretek között, ugyanakkor ő is egy kevert műfajt választott. Az *Apfelbaum* verses regény, formailag drámai jambus. Madách drámája tizenöt színre osztható, Závada műve csupán hétre (utalhat a teljességre, a teremtés napjaira) és egy párhuzamos metaszínre, ahol a szerző kora jelenik meg. Az *Apfelbaum*ban nincsenek ún. keretszínek. A szereplők rögtön a 20. századból indulnak.

A két mű narratívája is eltér egymásától. Závada Pál a posztmodern irodalmat nem meghazudtolva egy több szöveget érvényesítő, összetett, folyamatosan szerepváltó narrátort szólaltat meg. Alkalmazza a heterodiegetikus narrátor szerepét, de sokszor szólal meg a címszereplő Ádám is. Madáchtól eltérően Zavadánál felfigyelhetünk egy önreflexió vonalra is. A szerző saját valóságát is beemeli a cselekménybe. Réz Pál, a híres szerkesztő alakja ilyen szempontból kerül középpontba. Ezen idősíkok egybejátszása lehetővé teszi a jelen és múlt eseményeinek a párhuzamos bemutatását, ezáltal is tágítva a mű értelmezési horizontját.

Összegzés

Madách Imre *Az ember tragédiája* (1862) és Závada Pál *Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin* (2022) című regényének azonos hősei, valamint a művek felépítettsége megteremti a közös olvasat lehetőségét. A két mű főhőse az az Ádám, aki a bízva bízást kapja az Úrtól, de mindkettejüknek erre más-más korban kell rádöbbenniük.

A két szerző alkotta nőképek a két nem közötti áthatolhatatlan, átjárhatatlan szakadék társadalmi és közösségi normái mentén jönnek létre, ezeket a szerepeket képviselik.

Madách Imre emberiségkölteménye drámai költemény, míg Závada Pál az előbeszéd közvetlenségét, játékosságát adja vissza kötött, jambikus stílusban írt verses regényével. Más műfaj, más stílus, de egyazon mondanivaló felé hajlik mindkét szerző. A száműzött Ádám képét közvetítik, aki nagy kérdésekre keresi a választ. Dosztojevszkij szerint:

[...] az emberi lét titka nem abban rejlik, hogy csak éljen, hanem abban, hogy miért éljen. Az ember, ha nincs szilárd elképzelése arról, hogy miért éljen, nem hajlandó élni, és inkább elpusztítja magát, semhogy e földön maradjon, még, ha csupa kenyérrel rakják is körül (Dosztojevszkij 2004, 322).

Madáchnál Ádámot Éva várandóssága mentette meg az önnön keze általi halálától, viszont Zavadánál a gyermeket váró Éva jelentéktelen, feláldozható szerepben tetszeleg. A várandós Éva a 20. században egy gyöngye láncszem, és nem a „miért éljünk” kérdés megoldója.

A *Tragédia*-beli Isten az élet céljára mindenestre azt az örök érvényű igazságot tudja válaszolni, hogy: „A cél halál, az élet küzdelem, S az ember célja e küzdelem maga” (Madách 2014, 186), amit Závada Ádámja sem tud megcáfolni.

Irodalom

- Béres Norbert. 2022. „Pokolbeli káprázat, el veled”. *Alföld* 73 (10): 88–91.
- Darvasi László – Márton László – Tasnádi István – Závada Pál. 2020. *Az ember tragédiája* 2.0. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics. 2004. *A Karamazov testvérek*. Ford. Makai Imre. Budapest: Jelenkor.
- Dzsubák Tamás. 2022. „Akárhogy is vonszoljuk, a 20. század mögöttünk van” – Závada Pál verses regénye. *Kultúra.hu*. <https://kultura.hu/akarhogy-is-vonszoljuk-a-20-szazad-mogottunk-van-zavada-pal-verses-regenye/> (2024. aug. 14.)
- Esterházy Péter. 2006. *Termelési-regény*. Budapest: Magvető.
- Esterházy Péter. 2014. *Egyszerű történet vessző száz oldal – A Márk-változat*. Budapest: Magvető.
- Horváth Károly. 1989. Az ember tragédiája és a korabeli kritika. *Irodalomtörténeti Közlemények* 93 (5–6): 530–557.
- Horváth Károly – Kerényi Ferenc szerk. 1989. *Madách Imre válogatott művei*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Madách Imre. 2014. *Az ember tragédiája*. Szeged: Madách Irodalmi Társaság. Epub.<http://madach.hu/old/tragedia/mk84.pdf>
- Partizán. 2023. »„Kozmikus a szar”« – életútinterjú Tarr Bélával. *YouTube*. Feltöltve: 2023. március 24. <https://www.youtube.com/watch?v=UhwHzGEYvMs&t=19s> (2024. aug. 11.)
- Weissmahr Béla. 2017. *Az emberi lét értelme*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Závada Pál. 2022. *Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin*. Budapest: Magvető.

Gabrijela TEREK

**DISKURS ROMANA U STIHOVIMA PREMA PESNIČKOM
DELU SA TEMOM ČOVEČANSTVA**

*Roman u stihovima Pala Zavade Apfelbaum. Veliki Varadin, Berlin (2022)
u svetlu Tragedije (1862)*

Čovekova tragedija Imrea Madača (1862) i roman u stihovima *Apfelbaum. Veliki Varadin, Berlin* Pala Zavade (2022) mogu se porediti iz više aspekata. U delima dvojice autora obilato se ukrštaju kontrasti i analogije. U radu zasnovanom na upoređivanju, primenom komparativnog metoda, pokušavamo da ukažemo na sličnosti i razlike između navedenih dela, odnosno na momente koji ih povezuju. Osnovni cilj istraživanja je da se ispituju njihovi likovi, posebno realizacija lika Boga, kao i da se osvetli poznati književni topos – osobenosti prikazivanja ženskih likova.

Gljučne reči: poređenje, Čovekova tragedija, Bog, ženski likovi

Gabriella TÖRÖK

**THE DISCOURSE OF THE VERSE NOVEL AND THE POEM
OF HUMANITY**

*Pál Závada's Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin (2022) in the Light of Tragedia
[The Tragedy] (1862)*

Imre Madách's *Az ember tragédiája [The Tragedy of Man]* (1862) and Pál Závada's verse novel *Apfelbaum. Nagyvárad, Berlin* (2022) can be excellently compared from several perspectives. The works of these two authors intersect with a multitude of contrasts and analogies. This paper seeks to highlight the similarities, differences, and points of connection between them using a comparative method. The primary aim of the research is to examine the characters in the works, especially the portrayal of the concept of God. Additionally, the study addresses the well-known literary topos of the nature of female figures.

Keywords: comparison, *Az ember tragédiája* [The Tragedy of Man], God, female figures